

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Часопис ЦИВІЛІСТИКИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

Випуск 33

Одеса – 2019

УДК 347.77

Колос Сергій Степанович,

старший викладач кафедри права
Вінницького національного аграрного університету,
суддя
Апеляційного суду Вінницької області у відставці

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічного розвитку України, розширення інтеграційних процесів стратегічного значення набуває питання ефективного захисту прав інтелектуальної власності.

Удосконалення захисту прав інтелектуальної власності в Україні є одним із найважливіших питань реформування сфери інтелектуальної власності. Оскільки Україна взяла курс на євроінтеграцію й активно його реалізує після підписання та ратифікації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, питання захисту прав інтелектуальної власності набувають додаткової ваги.

Підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності передбачає реалізацію багатьох завдань, пов'язаних як із удосконаленням законодавства, правозастосовної практики, так і з активним залученням і постійною взаємодією органів державної влади, правоохоронних, фіскальних органів тощо. Істотна роль у цьому процесі відводиться й судовій гілці влади, яка перебуває у стадії активного реформування, особливо враховуючи перспективу початку діяльності в Україні Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що з прийняттям Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) дослідження питань функцій, методів, принципів цивільного права набуло нового поштовху на рівні загальних засад цивільно-правового регулювання.

Одним із напрямів реформування судової системи України є поглиблення спеціалізації судів, що стало наслідком формування окремого судового органу – Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності. Так, 2 червня 2016 р. Верховна Рада України прийняла зміни

до Конституції України [4] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3], якими ініційовано створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності [8]. Зараз триває процес формування кадрового складу новоствореного судового органу, визначення кола його повноважень і регламентація правових засад діяльності.

Стан дослідження теми. Питання захисту прав інтелектуальної власності є предметом досліджень таких сучасних учених: О.В. Гумеги, О.Ф. Дорошенка, І.Ф. Коваль, О.В. Кохановської, Н.С. Кузнецової, Л.Р. Майданик, Н.М. Мироненко, О.П. Орлюк, О.О. Підпригори, М.Ю. Потоцького, Р.О. Стефанчука, О.О. Харитонової, О.С. Харченко, Р.Б. Шишки, О.О. Штефан і низки інших. Однак на сучасному етапі реформування правового регулювання інтелектуальної власності, створення нового судового органу виникає необхідність більш детальних додаткових досліджень з даної тематики.

Мета статті – розглянути основні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Право на судовий захист гарантується актами міжнародного права та нормами національного законодавства. Статтею 55 Конституції України закріплено, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Відповідно до змін, унесених до Конституції Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII [4], кожному гарантується

право звернутися з конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, і в порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Зазначене право на захист утілено в кожній із галузей національного права.

Принципи судового захисту права та інтересу особи визначено в цивільному праві й цивільному законодавстві. Зокрема, наведений вище підхід щодо розуміння змісту захисту відображено в ст. 15 ЦК України, якою закріплено, що «кожна особа має право на захист свого права у разі його порушення, невизнання чи оспорування, а також право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства» [9]. Це дає підстави стверджувати, що захист визнається наслідком порушення, невизнання чи оспорування права або охоронюваного законом інтересу, а тому захистом охоплюються лише передбачені законом засоби, що спрямовані на відновлення чи визнання прав і/або охоронюваних законом інтересів уповноважених суб'єктів. Його функціональним призначенням є відновити за допомогою правових засобів правове становище, що існувало до правопорушення, або компенсувати все, що було втрачене внаслідок його вчинення [10, с. 184–186].

Цивільно-правовий захист є принципом цивільного законодавства, інститутом цивільного права, інститутом цивільно-процесуального права. Право на захист є конституційною гарантією та реалізацією суб'єктивного права особи вимагати від уповноважених органів примусового застосування засобів реагування до порушників цивільних прав, складником певної системи організаційно-правових заходів, що вживаються в разі порушення цивільних прав та інтересів [2, с. 310].

За загальним підходом, прийнятим у теорії права, захист прав, у тому числі прав інтелектуальної власності, може відбуватися шляхом застосування певних організаційних заходів (що можуть розглядатися як внутрішньо погоджений комплекс), які прийнято називати формами захисту прав. При цьому основний поділ іде на юрисдикційну та неюрисдикційну форми захисту прав. Відповідно, захист прав інтелектуальної влас-

ності доцільно розглядати як сукупність заходів, що їх застосовує правомочна особа самостійно чи шляхом звернення до компетентних органів, спрямованих на недопущення чи припинення порушення, оспорування, невизнання або посягання на права інтелектуальної власності чи охоронювані законом інтереси в указаній сфері.

Саме такий висновок можна зробити з аналізу робіт вітчизняних авторів, які представляють різні галузі права, але об'єднуються сферою інтелектуальної власності, а також практиків. Наприклад, на думку Н.М. Мироненко та М.В. Паладія, захист прав і законних інтересів суб'єкта права інтелектуальної власності реалізується через механізм захисту, що являє собою систему форм, способів і засобів діяльності відповідних юрисдикційних органів і зацікавлених осіб. Елементами вказаного механізму захисту є норми права, суб'єкти захисту права інтелектуальної власності, юрисдикційні органи держави [6, с. 48]. При цьому захисту підлягають особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності, що охороняються відповідно до закону (ст. ст. 423 й 424 ЦК України).

Порушення прав інтелектуальної власності може проявлятися, зокрема, у недодержанні сторонами під час учинення правочину щодо об'єкта права інтелектуальної власності вимог закону (ст. 215, ч. 2 ст. 1107 ЦК України); порушенні права на визнання особи творцем об'єкта права інтелектуальної власності та права на використання ім'я (ст. 296, п. 1 ч. 1 ст. 423 ЦК України); неповазі до честі й репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 297, п. 2 ч. 1 ст. 423 ЦК України); порушенні права на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 424 ЦК України); неправомірному використанні об'єкта права інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 424 ЦК України), зокрема неправомірному використанні твору без згоди автора (ст. 443 ЦК України), неправомірному використанні винаходу, корисної моделі, промислового зразка без згоди володільця відповідного патенту або іншого суб'єкта патентного права (ст. 464 ЦК України), неправомірному використанні торговельної марки без згоди володільця відповідного свідоцтва або іншого суб'єкта, визначеного законом чи договором (ст. 495 ЦК України); невиконанні чи належному виконанні умов зобов'язання, предметом якого є права на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. ст. 610, 1107, 1108, 1112, 1113 ЦК України) тощо. Спеціальне законодавство у сфері інтелектуальної власності дета-

лізує види порушень щодо конкретних об'єктів права інтелектуальної власності. Невизнання особистого немайнового чи майнового права інтелектуальної власності полягає в запереченні наявності в особи суб'єктивного цивільного права на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. ст. 422, 423, 424 ЦК України), на право користування (ст. 426 ЦК України) чи розпорядження (ст. 427 ЦК України) таким об'єктом, на частку в об'єкті права інтелектуальної власності, що створений спільно кількома особами чи належить спільно кільком особам (ст. 428 ЦК України); на об'єкт права інтелектуальної власності, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (ст. 429 ЦК України) тощо. Оспорювання особистого немайнового або майнового права інтелектуальної власності відбиває той стан правовідношення, коли відповідне суб'єктивне цивільне право забезпечується в юрисдикційному органі. Якщо таким органом є суд, носій оспорюваного права може вимагати його визнання за допомогою звернення із зустрічним позовом.

Зокрема, для реалізації принципу судового захисту цивільного права й інтересу істотне значення має зміст ст. 16 ЦК України, якою закріплено загальні засади захисту цивільних прав та інтересів судом. Щодо безпосередньо сфери інтелектуальної власності цивільне законодавство деталізує особливості захисту права інтелектуальної власності судом у ст. 432 ЦК України. Застосований законодавцем підхід до введення додаткових положень стосовно захисту прав інтелектуальної власності є новелою для цивільного законодавства. Розробники ЦК України обумовили введення додаткових норм із деталізацією саме в частині судового захисту прав інтелектуальної власності.

Для забезпечення захисту прав інтелектуальної власності суд може використовувати будь-які способи захисту, передбачені цивільним законодавством, зокрема визнання права, визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади.

Проте не всі способи мають однакове значення для захисту порушеного або оспорюваного права на результат інтелектуальної діяльності. Так,

патентні права і права на засоби індивідуалізації засвідчуються фактом державної реєстрації, тому поширеним способом їх оскарження буде вимога про визнання недійсним виданого охоронного документа. З іншого боку, для захисту цієї групи прав не є характерним використання такого способу, як примусове виконання обов'язку в натурі, оскільки їх об'єктом є нематеріальні блага. Тому вибір способів судового захисту порушеного або оспорюваного права залежить від характеру самого права, від виду та характеру вчиненого правопорушення.

Наприклад, особливим способом судового захисту, що застосовується в межах системи прав інтелектуальної власності, є застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Варто наголосити, що у формулюванні відповідного положення ст. 432 ЦК України, яка встановлює цей спосіб захисту, зазначається, що «розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення». Тобто застосування разового грошового стягнення може мати місце лише в разі, якщо спеціальний закон про охорону певного об'єкта інтелектуальної власності допускає таку можливість. Як приклад такої норми можна навести положення ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [7]. Однак для захисту інших об'єктів інтелектуальної власності цей спосіб захисту не може бути використаний через відсутність спеціальних законодавчих положень [5, с. 12].

Очевидно, що судові спори щодо захисту прав інтелектуальної власності є одними з найскладніших для розгляду. Важливим напрямом реформування системи судового захисту прав інтелектуальної власності є створення Вищого суду, що має на меті підвищення якості розгляду судових спорів у сфері інтелектуальної власності та скорочення термінів їх розгляду. Кількісний склад Вищого суду з питань інтелектуальної власності передбачає 21 посаду суддів, які, крім проходження кваліфікаційного відбору, обов'язково повинні мати 5-річний стаж у галузі інтелектуального права. Структура суду включає апеляційну палату, яка буде переглядати рішення суду як апеляційна інстанція.

Підсудність Вищого суду з питань інтелектуальної власності включатиме такі види справ: у справах щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності (винахід, корисну модель, торгівельну марку, промисловий зразок тощо), у справах про облік

і реєстрацію прав інтелектуальної власності, про визнання торгівельної марки відомою, у спорах щодо прав автора та суміжних прав, щодо укладання, зміни й інших дій із майновими інтелектуальними правами, у спорах у сфері недобросовісної конкуренції [1].

Вищенаведений перелік не вичерпний. Однак, на думку фахівців, юрисдикція Вищого суду з питань інтелектуальної власності сформульована дуже розмито й у майбутньому для ефективної роботи вимагатиме уточнення та більш вузької спеціалізації.

Переваги створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, безумовно, великі, однак залишається відкритим питання початку роботи Суду та відсутність чіткої юрисдикції й вузької спеціалізації. Однак, з огляду на надмірну завантаженість судів в Україні, виведення суперечок з інтелектуальної власності в окремий розгляд сьогодні є дуже актуальним, тож є сподівання що спеціалізований суд дасть змогу підвищити якість розгляду справ, напрацювати єдину судову практику без відмінностей для цивільного й господарського процесів, а також значно скоротити час розгляду справ.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, незважаючи на достатньо реформовану законодавчу базу, що забезпечує захист прав інтелектуальної власності, проблема ефективної реалізації судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні залишається невирішеною, адже складність судового розгляду справ у сфері інтелектуальної власності, їх тривалість, відсутність єдиних судових підходів до вирішення цієї категорії спорів негативно впливають на рівень правової захищеності суб'єктів інтелектуальної власності. При цьому істотного значення набувають норми спеціального законодавства, в яких способи захисту прав на певні об'єкти права інтелектуальної власності деталізуються з урахуванням специфіки таких об'єктів. Створення Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності передбачає можливість підвищення ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності, а отже, дасть змогу пришвидшити розгляд справ, забезпечити якість їх розгляду, напрацювавши єдину судову практику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 6. Т. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12?find=1&text=%E2%E8%F9%E8%E9+%F1%F3%E4+%E7#w11>.
2. Гумега О. Реалізація принципів захисту прав інтелектуальної власності через призму людиноцентризму. *Альманах права*. Вип. 9. Київ: Ін-тут держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2017. С. 307–312.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Кординець А. Захист прав інтелектуальної власності в умовах впровадження судової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 8–13.
6. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до книги четвертої Цивільного кодексу України / за ред. ред. М.В. Паладія, Н.М. Мироненко, В.О. Жарова. Київ: Парламентське вид-во, 2006. 432 с.
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 13. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
8. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 80. С. 11.
9. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40.
10. Цивільне право України: Загальна частина: у 2 т. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с. 184–186.

Колос Сергій Степанович

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

У статті проаналізовано положення чинного законодавства України, що регулює захист прав інтелектуальної власності, досліджено особливості захисту прав інтелектуальної власності в контексті реформування судової системи. Розкрито положення теорії цивільного права щодо судового захисту прав інтелектуальної власності як одного факторів, що визначають особливості реалізації принципу захисту цивільних прав та охоронюваних інтересів у сфері інтелектуальної власності, окреслено перспективи роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист прав інтелектуальної власності, судовий захист, Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Колос Сергей Степанович

ЗАЩИТА ПРАВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ СУДЕБНОЙ РЕФОРМЫ

В статье проанализировано действующее законодательство Украины, регулирующее защиту прав интеллектуальной собственности, исследованы особенности защиты прав интеллектуальной собственности в контексте реформирования и создания Высшего суда по вопросам интеллектуальной собственности. Проанализированы положения теории гражданского права по судебной защите прав интеллектуальной собственности как один из факторов, определяющих особенности реализации принципа защиты гражданских прав и охраняемых интересов в сфере интеллектуальной собственности, сформулированы выводы по совершенствованию национальной системы правовой охраны интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, защита прав интеллектуальной собственности, судебная защита, Высший суд по вопросам интеллектуальной собственности.

Kolos Serhii

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE CONTEXT OF JUDICIARY REFORM

As Ukraine has taken the course on European integration and is actively implementing it after the signing and ratification of the Association Agreement with the European Union in 2014 and its entry into force on September 1, 2017, the issue of protection of intellectual property rights is gaining great importance.

Improving the protection of intellectual property rights involves implementation of many tasks related to both the improvement of legislation, law enforcement practice and active involvement and constant interaction of state authorities, law enforcement, fiscal authorities, etc., as well as development of appropriate legal mechanisms. The judicial branch of power, which is in the stage of active reformation, plays a significant role in this process.

Reforming of Ukrainian judicial system involves deepening of the specialization of judges, which is a result of the formation of a separate judicial body – the High Specialized Court on Intellectual Property.

The right to judicial protection is guaranteed by acts of international law and the norms of national legislation. Article 55 of the Constitution of Ukraine stipulates that human and citizen rights and freedoms are protected by court. Everyone is guaranteed the right for judicial appeal against decisions, actions or inactivity of state authorities, local governments, acting officials and civil servants.

For the implementation of the principle of judicial protection of civil law and interests, the content of Article 16 of the Civil Code of Ukraine, which establishes the general principles for the protection of civil rights and interests by a court, is of fundamental importance. In order to ensure the protection of intellectual property rights, the court may use any means of protection provided for by civil law.

Intellectual property disputes are among the most difficult to deal with. Taking into account the overload of courts in Ukraine, the resolution of intellectual property disputes in a separate consideration today is of great current interest, so there are expectations that the High Specialized Intellectual Property Court will improve the quality of case handling, develop a unified judicial practice without distinction for civil and economic processes, as well as significantly reduce the time for dealing with cases.

Key words: intellectual property, protection of intellectual property rights, judicial protection, the High Specialized Intellectual Property Court.